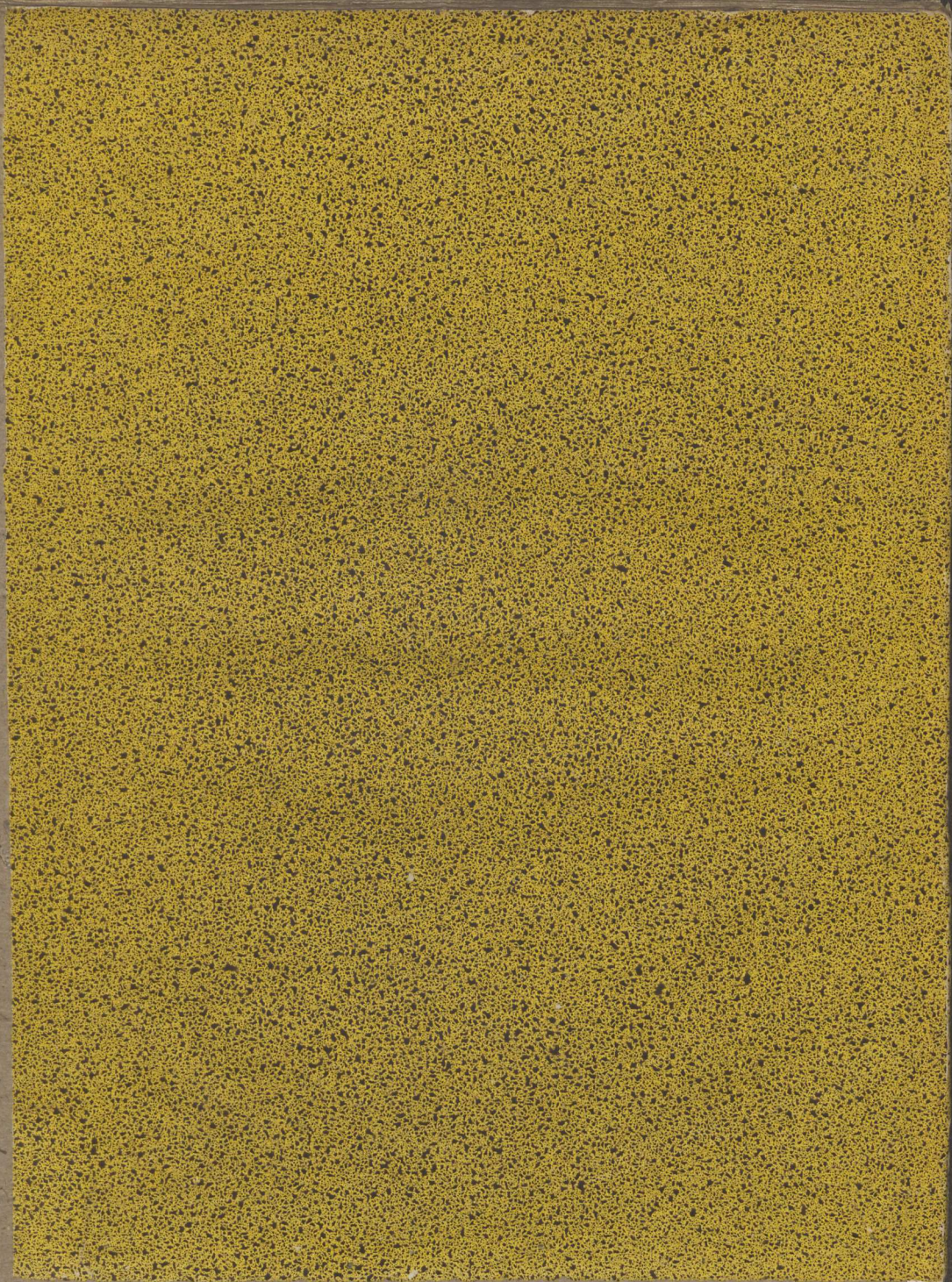

5007

220

5535

Thysius 2539

WERCKING
van het Geoctroyeerde
WATER-SCHEPRAD,

geinventeert by
I^r. WILLIAM WHELER,
gestelt in de Naerder-meir door de Partici-
panten van het Octroy des selven;

En
H E T B E D R Y F
der Hooft-ingelanden der gemelde Meir,
aengaende de voorschreven inventie.

AMSTELDAM,
Voor de gemeyne *Participanten*. 1649.
By *Jacob Lescaille*, op den Middeldam.

Et voor-oordeel (sijnde een nevel in 't verstant en dwars-boom tegen de reden) heeft, als een domme-kracht, de waerhey van de eygenschap en deugd onser Schep-raden, geinventeert by William Wheler, en de luyfter van dien, tot noch toe, door redenloose praet, soo verre onderdruckt; dat wy, Participanten van het Octroy der selve Schepraden, sedert 't jaer 1645 geen accoord na eysch van saken hebben kunnen treffen, voor nu, aengesocht van de Hooft-ingelanden van de Naerder-meir, met de welke wy sijn over-een-gekomen, als van woorde te woorde volgt:

Op conditien en manieren nabeschreven sijn de E. Heeren Hooft-ingelanden van de Naerder-meir ter eener; en de Participanten van 't Octroy der water-wercken geinventeert by William Wehler, ter andere sijde, met malkander over een gekomen en verdragen: namentlijk;

Dat de Participanten sullen leveren aen de Hooft-Ingelanden een Schep-rad, met welke een Molen lichter meerder water sal uytmalen, met het selve Scheprad, ses voeten hoogh, en daer boven, als twee Molens met Heef-raden yder 't water drie en drie quart, of vier voeten hoogh: beyde met gelijke winden en wercken malende. en dat insgelijcks de selve Molen, met het selve Scheprad, so veel water van ses tot seven voeten hoog sal uytmalen, als een Molen met een Heef-rad van twee en een halve tot drie voeten hoogh, Amsteldamsche hout-voet-maet; mits dat tot voordeel des Scheprads gerekent sal worden 't gene het selve by sachte winden uytmaect, wanneer de Heef-raden weynich ofte niet kunnen uytmalen.

Ende op dat de Naerder-meir van dese inventie in toekomende tijdt na het goetvinden van de Hooft-Ingelanden mach sijn gedient, overgeven de Participanten, by desen accoorde, voor

nu en altijd haer recht van 't Octroy deser water-wercken, met de verbetering en ampliatiën van dien, soo namaels soude mogen gevonden en verkregen worden tot behoef van 't water uyt de Naerder-meir te malen, maer vorder niet: welverstaende dat onder de voornoemde Meir begrepen sijn de landen nu daer toe behoorende, en buyten den ring-dijck gelegen; en foodanige als de Hooft-ingelanden verplicht sijn tegenwoordig te bemalen. en beloven een persoon, van de Hooft-ingelanden daer toe geordonneert, te onderrichten alles wat noodich is om dese Schepraden ten gebruyck bequaem te maken en onderhouden; in voegen dat de Hooft-ingelanden soo veel Schepraden, en op foodanige tijden, mogen doen maecken, en stellen, als sy-lieden verstaen te behoeven, om 't water uyt de Naerder-meir, en de landen daer onder behoorende, als voren, te malen: met expres beding, dat sy lieden 't recht van dit Octroy, hun by desen accorde overgedragen, in geender maniere, noch by geene gelegtheden, mogen gebruycken, ofte doen gebruycken, buyten de dienst van de Naerder-meir en de landen daer onder behoorende, als boven, sonder uytdruckelijck verlof der Participanten; oft sullen ter contrarie doende vervallen sijn in de boete tegen de Contraventeurs oft Violateurs van 't selve Octroy gestelt.

Hier voor beloven de Hooft-ingelanden aen de Participanten, eens de somma van een duysent twee hondert gulden, te betalen terstont als het Scheprad in sijn voornoemde qualiteyt is geleverd.

Doch alsoo by de voornoemde Hooft-ingelanden getwijfelt wordt aen de veelheydt van 't water 't welck de Schepraden sullen uytmalen, mitsgaders aen de sterckte en geduerfaemheydt der selve Raden, is geaccordeert, dat de voornoemde Participanten op haer eygen kosten een Scheprad sullen stellen, buyten eene der boven Molens aen een lange as, so dat het Scheprad buyten de vluchten sal malen, en alsoo met gelijcke winden

den en wercken meerder water ses voeten en hoger uytmalen, als twee Molens met Heef-raden, ieder van drie en drie quart, oft vier voeten hoog malende, het Scheprad aenbrengen; en oock soo veel water van ses tot seyen voeten hoog uytmalen, als een Molen met een Heef-rad 't water van twee en een half tot drie voeten hoog malende aenbrengt: om alsoo werckende de sekerheydt te beproeven. en soo bevonden wordt, binnen de tijt van twaelf maenden, na den dag der stelling, dat het Scheprad in de voornoemde tijt soo veel water niet kan weg malen als de Heef-raden in maniere als voren aenbrengen, sullen de selve hun Scheprad wederom weg nemen, alles herstellen, soo in als buyten de Molen, het gene door hun ontstelt is, buyten schade van de Hooft-ingelanden, en alsdan sal dit accoord krachteloos en van geender waerde sijn. Maer soo binnen de voornoemde tijt niet anders bevonden wort, als dat het Scheprad soo veel water als voorgestelt is kan uytmalen, en sonder extraordinaris toevallen, oft moewil van iemant daer aen bedreven, de voorseyde tijt van twaelf maenden gaet sonder breken, oft merckelijcke reparatie te behoeven, sal dit accoord in kracht blijven, en van beyderzijts oprecht en ter goeder trouwen achtervolgt worden.

Aldus gedaen, geaccordeert en geslooten, in Amsterdam, den 5 Januari, in 't jaer 1649.

Was onderteyckent,

Arnout van der Hem van Nederstain, &c.

Benedictus Schaeck.

Ioan van Bodeck.

Andries van Meulen.

A. Parmentier.

Ioan Colijn Michielsz. Alle Hooft-ingelanden.

De Hooft-ingelanden beducht, oft wy de wercking des Scheprads, door gunst tot d'inventie, mochten vergrooten; en daer over, na verloop der twaelf maenden, met malkander in verschil raken; versochten, dat wy souden toestaen, soo de veelheyd van 't water, en sterckheyd van 't Rad, niet klaer en seker bleek in de tijd van twaelf maenden, datse dan hun keur mochten hebben 't accoord te achtervolgen ofte niet. Hier tegen boden zy ons aen (geduerende 't jaer dat het Scheprad aen de Molen soude staen) de vrye-keur van een Molenaer op hun ordenaris loon, op dat wy ons over srof oft quaedaerdigheid van de Molenaer, niet souden hebben te beklagen. Dit bleef wederzijts geaccordeert; maer by ons onnoodigh geacht, hoewel by haer ons aengeboden by geschrift te stellen: derhalven wierde op hun verfoeck volgende ampliatio ingestelt:

Buyten het accoord gemaect tusschen de E. Heeren Hooft-ingelanden van de Naerder-meir ter eender, en de Participanten der water-wercken geinventeert by William Wehler ter ander sijde, in dato den vijfden January 1649, sijn de voornoemde Contrahenten, aengaende de veelheyd van 't water 't welck het Scheprad sal uytmalen, mitsgaders noopende de sterckte en geduerfaemheyd van 't selve Rad, naerder met malkander veraccordeert; en wordt met dese by de Participanten toegestaen, soo 't de Hooft-ingelanden niet klaer en seker blijkt, uyt de wercking des Scheprads,

Dat door een Molen met gelijcke winden en wercken een Scheprad meerder water van ses tot seven voeten hoog uytmaelt, als twee Molens met Heef-raden, yder van drie en drie-quart, tot vier voeten hoog malende, aenbrengen.

Dat door de selve Molen en Scheprad soo veel water wordt uytgemalen van ses tot seven voeten hoog, als een Molen met een Heef-rad van twee en een half tot drie voeten hoog malende aenbrengt.

En

En dat het selve Rad maelt, sonder extraordinaris toevalen, oft moerwil van iemandt daer aen bedreeven, de tijd van twaelf maenden sonder breecken oft merckelijcke reparatie te behoeven: sal 't aen de vrye keur der Hooft-Ingelanden staen, oft sy-lieden het voornoemde accoord willen achter-volghen ofte niet, sonder dat de Participanten uyt kracht van 't voornoemde accoord iets op de Hooft-Ingelanden sullen hebben te pretendeeren.

Aldus naerder veraccordeert in Amsterdam, op den 6 Januarii, Anno 1649.

Onderteeckent by de Participanten.

Na den inhoud en eysch van dit accoord, hebben wy op den 27 Junii de toestel vaerdigh, 't Radt gehangen en ganghbaer gemaect: en van die dagh af wierd de Molen-werf een tonneel van veelvuldige uyttering der gemoeden: want,

Eenige botte en quaet-aerdige menschen, by welcke dese inventie, eer hy overtuygt, veroordeelt was, velden een vonnis met even soo onbeschaemd een aensicht, als ongetemde tongh; roepende, wegh, wegh daer meê, breeck aen stucken, en smijt af dat malle werck, ten deugh doch niet.

Andere, de welcke met dese inventie te prijsen, oft waerheyd van 't selve te sprecken, haer eygen lof souden verminderen, vermits sy-lieden met eygen geinventeerde wercken, boven dese soecken uyt te munten, spraecken tot voordeel van hun-lieden insicht.

De beleefde en destige lieden (in saecken van welcke sy kennis hebben, doorluchtig, en van prijsens waerdigen verstande, doch in desen onkundigh) velden, (oft uyt hooren seggen, oft uyt eygen aenschouw der werckinge,) vonnis buyten propoost: want een yegelijck wilde (self eenige der Hooft-Ingelanden, 't welck het vreemst van allen is) van 't Schep-Rad

ver-

vernoeghd zijn, nae eygen goet-duncken en begriip, sonder in acht te nemen tot wat wercking het selve verplicht was, en sulcks alles in den beginne, eer de wercken en stenen beloopden, de lange As sijn sterckte beproeft, de water-back en water-goot ten vollen vaerdig waren, en wy geresolveert hadden, meer als twee vierkante voeten water in ons affijn door de Schot-deur in te laten. De Molenaers, schade rekenende by dese inventie, vermits 't hun verplichte by stille winden op de schotdeur een weynich te passen, speelden wacker hier onder met woorden en streken, om 't volck alrede dus verre verruckt te mompen; en by die gelegentheyde de Schepraden in quaed gerucht te brengen, en soo uyt de wegh te helpen.

Wonder wel slaeghd het die gene, de welcke oorfaeck sochten tegen 't Scheprad, dat het selve, door ongelegentheydt van de lange As in een boven-molen in proef moet malen, wel 5 oft 6 voeten onder sijn peil is gehangen, uyt welcker oorfaeck het Scheprad t'elkens als de Back vol water staet, omtrent 170 tonnen water moet uytwercken, eer het op sijn peil in 't water hangt: want hier uyt vondense stof, om te besluyten, dat het onbequaem ten gebruyck was, vermits by stille winden een man de Molen niet konde onder seyl brengen. 't Schijnt eenighsins waerheydt, voor de gene die van hooren seggen, oft ten eerste ruw, sonder kennis en oordeel 't besluyt insiet: maer als aengemerkt wordt, dat, by dese gelegentheyde van de proef, de voorseyde ongelegentheyde nootfakelijk moet volgen; en als het Scheprad in de Molen op sijn peil niet dieper in 't water hangt, als by gelegentheydt van somer en winter winden raetsaem bevonden wort, niet kan ontmoeten; sijn dit by onpartijge maer beuselpraetjens. En noch schlechter als 't voornoemde is, dat van de Schotdeur tot nadeel wordt bygebracht, want niets ter wereldt kan voor onpartijdige, en die eenig verstant hebben, en 't selve hier gebruycken willen, blijckelijcker sijn, als dat door de Schotdeur de hoogste dienst aen de landen gedaen kan worden, vermits

Siet het Bewijs pag. 18.

mits daer door de Schepraden by alle stille winden konnen malen. Dese geruchten en oordeelen, tot nadeel van 't Scheprad, vergeleeken wy by een storm-windt, de welcke alles doet schudden, en niet te keeren is; derhalven vierden bodt met swijgen, verskert sijnde, dat het Scheprad, door sijn wercking, met der tijdt, alle dwase oordeelen, en opgeraepde tegenspraeck, so laeg soude doen sacken, als sy nu hoog vlogen: en observeerden (om te sien oft de wercking met de beschrijving accordeerde) ongeveer de veelheydt van 't water voor ons selve, met resolutie, om tegen de Herfft, oock by harde winden, de wercking wijders by Landtmeters perfect te laten peylen, meten, en beschrijven. Wy bevonden nu, by verscheyde winden, als volgt:

Eerste Observatie.

Op den 29 Junij, by stille windt, waren al de Molens onder seyl, te weten, drie onder-, en drie boven-Molens, 't water in de buyten-kolck gepeylt omtrent 4 voeten, en 't water in de binnen-kolck van 1½ tot 2 voeten, hooger als 't water in de Meir: soo malende, maelde het Scheprad 6½ voeten hoogh boven 't buyten water, en de drie boven-Molens, van de welcke 't Scheprad eene was, soo veel meerder water, datse d'onder-Molens omtrent een ½ voet verlichten: Ergo, wanneer de twee onder-, en de twee boven-Molens al tegen malkander gelijk maelden, soo maelde 't Scheprad soo veel water 6½ voeten hoogh uyt, als een Heef-rad van 1½ tot 2 voeten hoogh aenbracht.

En by sulcke winden maelt het Scheprad soo veel water uyt, als de Schotdeur 1 voet in 't vierkant en daer omtrent inlaet.

Tweede Observatie.

Op den Julij, by middelbare windt, waren al de Molens onder seyl, 't water in de buyten-kolck gepeylt omtrent 5 voeten, en 't water in de binnen-kolck van 2 tot 2½ voeten, hooger als 't water in de Meir: soo malende maelde 't Scheprad 6½ voeten hoogh, en de drie boven-Molens, van welcke 't Scheprad eene was, so veel meerder water, datse

B

d'on-

d'onder-Molens ontrent $\frac{1}{2}$ voet verlichten: Ergo, wanneer de twee onder-, en de twee boven-Molens al tegen malkander gelijk maelden, soo maelde 't Scheprad soo veel water uyt, $6\frac{1}{2}$ voeten hoogh, als een Heef-rad van 2 tot $2\frac{1}{2}$ voeten hoogh aenbracht.

En by sulcke winden maelt het Scheprad soo veel water uyt, als de Schotdeur 2 voeten in 't vierkant en daer omtrent inlaet.

Derde Observatie.

Op den 31 Iulij heeft Ian Klaesz. Opfiender van de Naerder-meir, in bywesen van twee onser Participanten, by tamelijcke harde windt de proef genomen, in deser maniere:

Hy ordonneerde de boven-Molens stil te staen, tot dat de drie onder-Molens het water in de binnen-kolck omtrent $2\frac{1}{2}$ voeten hooger als 't water in de Meir maelden; daer op lieten de Participanten het Scheprad malen, en soo malende, maelde het Scheprad een lange tijdt, en soo veel water uyt, als de drie onder-Molens 't water niet boven drie voeten hoogh konden aenbrengen.

Nota. Hier moet men niet verstaen, dat wy willen seggen, dat een Molen met het Scheprad soo veel water, omtrent $6\frac{1}{2}$ voeten hoogh, kan uytmalen, als drie Molens met Heef-raden, ieder 't water 3 voeten hoogh malende, konden aenbrengen, wanneer se volle windt hebben; maer dat in dese tijdt de windt te slap was voor de Heef-raden, om 't water voor vol drie voeten hoogh uyt te malen, en daerom konden de selve, al haddender oock meer geweest, geen meer water aenbrengen als het Scheprad uytmaelde.

En by sulcke winden maelt het Scheprad soo veel water uyt, als de Schotdeur vier voeten in 't vierkant en daer omtrent inlaet.

De proeven als voren genomen, op tijden als 't buytenwater niet soo hoogh was, dat het de losing behinderde, en 't Rad met water in te storten, door dien het te laeg hangt, beswaerde; en alles soo sterck en bestandig gevonden hebbende, dat nocht het Schepradt nocht de toefstel eenige reparatie behoefde, oft reken van eenigh begeben toonde, hebben wy de Schotdeur
hoogh

hoogh genoegh open geset, en de Molenaer laft gegeven ons werck niet te ontfien; maer te malen, 't sy met ongeflichte oft geflichte seylen, gelijk en nevens de andere Molens.

Wy, hier door in alles voldaan, waenden (nu het Scheprad het bovengeseyde accoord onwederfprekelijck voldede) door so ongestuymige zee van wederwil eyndelijck na wensch gehavent te wesen; maer bevonden haest quâ giffing gemaect te hebben. De eerste tijding bracht Jan Klaesz. die tegen twee onser Participanten seyde, dat sijne Heeren en Meesters geresolveert waren ons aen te seggen, dat wy 't Scheprad soudent afbreken, oft dat sy-lieden 't soudent doen: doch sy-lieden soudent te Amsterdam de Participanten hier van naerder spreken: sonder te seggen, mijn Meesters hebben genoegh oft ongenoege in het Scheprad, oft iet diergelijck.

Dit brocht in ons veel bedencken: te gelooven dat hy de waerheydt spaerde, had geen reden; te gelooven dat hy 't door laft seyde, had oock geen reden: want dan scheen te volgen, dat sijn Heeren de Hooft-ingelanden oft botte, ofte boosaerdige menschen waren. Bot, ten aensien dat sylieden soudent waenen, dat wy, op haer-lieden aensseggen, van ons accoord soudent afwijken, en de onkundige oorfaeck geven te gelooven, dat d'inventie onnut moest sijn, vermits wy 't werck selver soo lang voor de bedonge tijdt hadden afgebroken; en alsoo ons eygen self, en d'inventie, buyten alle reden, in schade en schande brengen. Boosaerdig, ten aensien dat sylieden moet wil en geweld soudent bedrijven, wanneer se tegens ons wil het accoord braken, en het Scheprad, nu maer de veelheydt van 't water in 't ruw gebleken, en noch geen rechte proef genomen is, afwierpen; ons benijdende het voordeel, 't welck stonde te verwachten, wanneer wy de wercking van 't Scheprad, geduyrende de bedongen tijdt, voor de gheele werelt vertoonden. Dese botheydt noch boosaerdigheydt konden wy hun niet toevertrouwen, derhalven resolveerden niet sekens te besluyten tot naerder blijck; maer wel

op ons hoede te sijn, en terstont voort te varen, om de sterckte van 't Scheprad, en de veelheydt van 't water, door Landtmeters te laten besichtigen, meten, en peylen, 't welck wy voor eerst vertrouwden aen M^r. Henricus Andriesz. by den Hove van Hollandt geadmitteerde Landtmeter.

De proef te doen opnemen wierde ons, door de stille winden, de geheele maent Augustus verhindert, vermits het Scheprad wel $\frac{1}{4}$, 1, en $1\frac{1}{2}$ voeten water in 't vierkant uytmaelde, uytgenomen by doot stilte: maer de Heef-raden konden nae eysch van de proef geen hooghte opmalen, dies moesten wy op gelegener tijdt en harder winden wachten. 't Gene wy, op Jan Klaesz. sijn aensseggen, van de Hooft-ingelanden in twijffeling verwachten, bleef oock stil: alleen dat Arnoudt van der Hem en Benedictus Schaeck, ieder besonder, en op twee verscheyde tijden, op de straet een onser Participanten ontmoeten, en spraken als uyt eene mond: 't fatsoen van 't Scheprad behaegde hun niet, en 't maelde oock soo veel water niet als sy gemeent hadden. Daer op de Participant antwoorde: de Participanten houden hun aen 't accoord; als sy lieden dat voldoen, hebben de Hooft-ingelanden niet te seggen. Noch brachten de voornoemde tot beswaernis by: 't Scheprad was moeyelijck by stille winden aen de gangh te brengen; oock moeste een mensch geduurig op de Schordeur passen. Daer op de Participant: d'ongeleghentheydt om 't Scheprad aen de gang te krijgen, als de Back vol is, kan niet voorkomen worden, soo lange 't selve (aen de boven Molen) de proef aen een lange As moet doen; maer dat het niet mogelijck is, dat die ongelegentheydt kan ontmoeten, wanneer 't Scheprad in een Molen op sijn peyl hangt, en uyt de Meir 't water schept. Over het naeuw oppassen op de Schordeur te klagen, heeft geen reden; oock hebben de Participanten genoegsame ordre daer in gestelt, en betaelden daer voor extraordinaris: soo dat 'et buyten reden was, van beuselingen oft diergelijcke Jan Allemans onverstandige praetjens te spre-

spreken. Anders oft meerder is de Participanten dies aengaende van de Hooft-ingelanden niet ontmoet, voor dat Jan Klaesz. op den 30 Augustus de Participanten aensleyde, dat de Hooft-ingelanden des volgenden daegs Dijk-schouw souden doen; versoeckende, oft de Participanten mede in de Naerder-meir wilden verschijnen, 't welck geschiede. De Participanten, voormiddag den lesten Augusti, met de Landtmeter Henricus Andriesz. voorgenoemt, gekomen sijnde, deden, hoewel de windt stil was, en de Schotdeur omtrent een voet water in 't vierkant inliet, de proef nemen, en bevonden, blijkende by des Landtmeters acte, als hier na van woorde tot woorde volgen sal, pag. 14.

De Hooft-ingelanden, namentlijck Arnour van der Hem, Benedictus Schaeck, en M^r. Joan Colijn, Dijk-schouw verricht hebbende, quamen, omtrent twee uyren na-middag, op de Molen-werf, met afkeerig wesen: een weynich daer geweest sijnde, commandeerden de Molenaer de seylen af te slaen, een wijl daerna de Schotdeur te openen, en de Back vol water te doen loopen, sonder een eenigh woordt tegen de Participanten oft Landtmeter te spreken. Ondertusschen wierden de Participanten ter middagmael gevordert, en gingen, met groeten affsheyt nemende, na 't Heeren-huys: een weynich in huys geweest, en de wint ondertusschen heel stil geworden sijnde, worden de seylen wederom aen de Molen geslagen, en 't scheen van verre oft de Hooft-ingelanden by doot stilte de Molen wilden doen malen: sonden Jan Klaesz., terwijl de Participanten aten, tweemaal; vragende oft sy lieden eens by de Heeren aen de Molen wilden komen. De Participanten, voor twist beducht, wilden liever haer recht met swijgen bewaren, als de versteurde gemoederen gaen spreken, antwoorden neen; daer by voegende, voor de eerste reys, 't geen de Hooft-ingelanden begeerden, hadden sy konnen seggen, eer sy Participanten van de Molenwerf waren gegaen; oft noch seggen, wanneer sy lieden oock ter maeltijdt quamen. Voor de tweede reys, ontbo-

den de Participanten, sylieden hadden de proef opgenomen en gespeculeert; de Hooft-ingelanden konden nu na hun believ en oock speculeren: believde het haer de Participanten te spreken, dat kondense in huys wel doen. dit schijnt believde haer niet. de Participanten swegen oock, en nader ordre aen de Landtmeeter, Moolenaer en Noodthulp, gegeven hebbende, keerden wederom nae de Stadt. Op den 7 September, bequame windt zijnde, volghde de Landtmeeter sijn ordre, en reyfde nae de Naerder-Meir, om de proef op te nemen, doch vond het Schep-radt, door ordre der Hooft-Ingelanden, buyten wil, weten en kennis der Participanten, van vreemde Timmerluyden, die nooyt iets aen 't Schep-radt hadden sien maecten, oft 't selve helpen oprechten, oft afnemen, afgenomen.

Akte van de Landtmeeter.

Ick ondergeschreven by den Hoove van Hollandt geadmitteerde Landt-meter, ben door ordre van de gemeene Participanten van 't geotroyeerde Water-Schep-radt, geinventeert by W. Wheler, om inspectie van de sterckte van 't Radt te nemen, en de veelheydt van 't water, welck het Schep-radt uytmaelt, te meten, en te peylen, op ultimo Augustus, deses jaers 1649, nevens eenige der Participanten, nae de Naerder-Meir gereyft, en bevonden als volghet:

Aengaende de sterckte van 't Radt.

Hebbe het selve rondtsom besichticht, en op alles naeuw acht gegeven, ende niets daer aen bevonden, dat apparentie van onsterckte gaf.

Aengaende de veelheydt van 't water.

Aen de Moolen komende, vonde by stille windt de dry onder-Moolens, en twee boven-Moolens, maer niet de Moolen daer 't Schep-radt aen was, onder seyl. Daer op ordonneerden de Participanten, die Moolen mede onder seyl te brengen, ende 't Schep-radt te doen malen; soo dat alle de Moolens onder seyl waren: de onder-Moolens gingen geduerigh om, dan wat vaerdiger, en dan wat tra-
ger,

ger, nae ghelegenheydt van de Somer-winden; de middelste boven-Moolen ging nu en dan eens flaeuw om; de buytenste boven-Moolen ging gelijk de onder-Moolens; en de Moolen daer 't Schep-radt aen hing, ging vaerdiger als de andere, en maelde soo veel water uyt, als de schot-deur omtrent een voet in 't vierkant inliet. Soo malende, hebbe ick gepeylt, dat het water in de binne-kolck omtrent $1\frac{1}{2}$ voet hooger was als het water in de Meir, ende het water in de buyten-kolck omtrent $1\frac{3}{4}$ voet hooger was als het water in de binnen-kolck. Nevens dese peyling hebbe gemeten, en bevonden, dat, in de tijdt van omtrent 2 uren, het Schep-radt malende $6\frac{1}{2}$ voeten hoogh, en de buytenste boven-Moolen $1\frac{1}{2}$ voeten, soo veel meer water uytmaelden als de dry onderste Moolens omtrent $1\frac{1}{2}$ voet hoogh aenbrachten; dat het water in de binnen-kolck $1\frac{1}{2}$ duymen in de voornoemde tijdt minderde, bedragende meer als 5200 tonnen water. Ick soude, volgens mijn ordre, meerder particuliere observatie gedaen hebben; maer worde verhindert, door dien de Hooft-Ingelanden de Zeylen aen de Moolen deden beslaen, en de Back vol water lopen, daer op kortelijck doot stilte volghde, soo dat eyndlijck geen kooren-moolen konde omgaen.

Den 7 September, door ordre als vooren, na de Naerder-Meir gereyft, alsoo de wint bequaem was, om het Schep-radt tegen een Heef-radt in proef te doen malen; daer komende bevondt het Schep-radt van de Moolen afgenomen, en op de Molen-werf nedergeleyt.

HENRICUS ANDRIESZ.

Nota. D'oorfaeck waerom wy, in 't stellen van de veelheydt van 't water, en 't getal der voeten, het woord omtrent gebruycken, is om dat, door d'ongestadigheyt van de wint, de Moolens seer haestigh wat meerder en minder uytmaelden, en de peyl dickwils een duym oft twee hooghde en laeghde.

Dese ontmoeting hebben wy, bescheyde Leser, by geschrift gestelt,

gestelt, om voor een yegelijck te vertoonen, dat het Schepradt in wercking, malende aen een As van 46 voet lang, met vluchten, uyt oorsaeck der lange As, dry Hecken afgekort, niet minder bevonden is, als wy daer van hebben geschreven, in 't *Bewijs van de hoedanigheyt en wercking der Schepraden*. En dat wy ons op 't hooght van de Hooft-Ingelanden in desen verongelijckt houden, uyt oorsaeck dat sy-lieden, door hun bedrijf, d'onwaerachtige geruchten, tot nadeel deser inventie, schijnen te bewaerheyden, en ons desen treck spelen, onaengesien dat wy hun-luyden, buyten eenigh belet oft schade, op ons eygen kosten, soo mercklijck voordeel aenbrengen; indien anders de Naerder-Meir, ghelijck sy-lieden vertrouwen, met soo veel meerder water uyt te malen, te helpen is.

Met wat insichten, en om welcke redenen, de Hooft-Ingelanden ons, en dese inventie, op soo een wijze, als vooren verhaelt is, bejegen hebben, sal de tijdt, de rechte ontdecker der waerheydt, ons en een ieder openbaren. Oordeelt onpartijdigh met verstandt, en vaert wel.

WERCKING

van het Geoctroyeerde

WATER-SCHEPRAD

In de Naerder-Meir;

En

HET BEDRYF

der Hooft-Ingelanden der gemelde Meir, aengaende de voorschreven inventie:

HET TWEEDE DEEL:

B E W Y S van 't gene pag. 8 is voorgestelt.

Door dien, na den inhoud en eysch van 't accoort, het Scheprad buyten de Moolen moet staen, soo moet de As, lang 46 voeten, soo laeg leggen, dat de vlughten daer over kunnen draeyen, uyt welck voorval de volgende ongelegentheden ontstaen:

I. Dat wy de As omtrent twee voeten te laeg moesten leggen, en evenwel noch drie Hecken van de Vlughten afskorten. Door welck afskorten der Vlughten de Moolen veel van sijn kracht verliest.

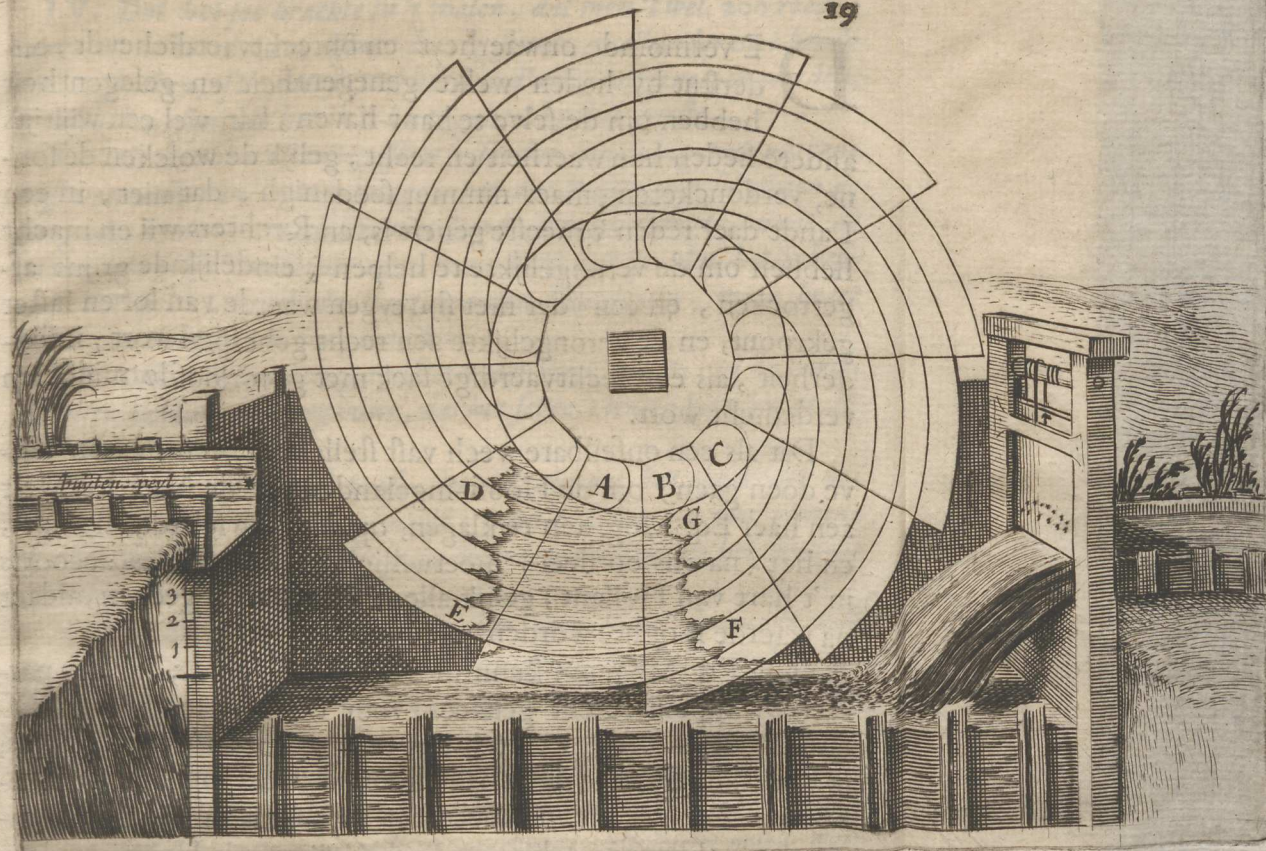
II. Item, terwijl de As omtrent twee voeten te laeg leyt, soo komt de losing van 't Rad oock soo veel te laeg. Door welck te laeg leggen, by noordelijcke winden en hoog water in de Vecht, het buyten-water eenighsins in de schermen van de losing (hier nevens afgebeeld met A, B, C,) stort: en 't water binnen in 't Rad, (afgebeeld met D, E, F, G,) verder van de As doet leggen; waer door het selve te swaerder maelt, en verkropt van 't buyten-water, loosen moet.

III. 't Geheele Rad, (als boven) ten aensien van de buyten-peyl twee voeten te laegh hangende, hangt mede, ten aensien van de binnen-peyl van twee tot drie voeten, oft soo veel als de onder-Moolens hoogh malen, te laeg; en, dien volgens, vijf oft ses voeten onder sijn peyl. Door welck te laeg hangen het Scheprad, wanneer het water in de back even hoog als 't water in de binnen-kolck is, omtrent 170 tonnen water moet uyt-wercken, eer het selve by stille winden kan malen.

Welcke ongelegentheden, by dese gelegentheydt van de proeven te nemen, noodsaeckelijck moeten voorvallen: maer als het Scheprad, in de Moolen, een, anderhalf, oft twee voeten (nae gelegentheydt van de Somer- en Winter-winden) in 't water hangt, kunnen geene der selve ongelegentheden ontmoeten: Want;

I. Als dan behouden de Vluchten haer behoorlijcke lengde, en 't uytterste der selve, met welcke sy de meeste kracht doen.

II. En

II. En 't Scheprad wort soo hoogh gehangen, dat de losing boven de peyl van 't buytenwater is; soo dat het selve geen swaerte in 't malen, noch beletsel in 't loosen, veroorsaect.

III. Oock scheidt het Rad als dan op sijn peyl uyt de Meir, sonder beletsel van 't water dat de onder-Moolens op-malen. Uyt welke voorverhaelde bewijsen mede volght: Dat het Scheprad, in de Moolen aen een korte As, lichter, en veel meerder water sal uyt-malen, als aldus aen een lange As buyten de Moolen: en dat als dan de Moolens met Schepraden soo gemackelijck, als nu met Heefraden, te gebruycken sijn. Behalven dat by stille winden een mensch op de Schot-deur moet passen.

DE vermoede onwaerheyt en onrechtvaerdicheydt, onderstut by lieden welke genegentheit en gelegentheit hebben om de selve te hant-haven, kan wel een wijltijts andere lieden hun waerheit en recht, gelijk de wolcken de sonne, verdonckeren; maer nimmer foodanigh, dat niet, in een Landt daer reden 't meeste gelieft is, en Rechters wil en macht hebben om de verongelijkte te helpen, eindelijk de grijns afgetrocken, en een yder met sijn eygen waerde van lof en laster gekroont, en de verongelijkte aen recht geholpen wort; insonderheit, als een rechtvaardige saek met geoorloofde middelen verdedicht wort.

Dit als een onfeilbare wech vast stellende, heeft onsten Hove doen gaen, om de Hooft-ingelanden van de Naerder-Meir aen haer Ed. Mog. aen te klagen; op dat onse schade en smaet, en het (na ons oordeel) moetwilligh verbreken des accoorts in 't hart van Hollant, gelijk alle recht ten trots gedaen, aldaer na waerde moghte worden geoordeelt.

Haer Ed. Mog. om kennis van faken te nemen, hebben partien by appointment gedaecht voor de Ed. Heere Commisaris in desen, om 't verschil by te leggen, soo 't doenlijk was; soo neen, daer in te doen na behooren. Daer op sijn Contrahenten den negenden November in 's Graven-Hage gecompareert, alwaer de Advocaet Joan Colijn, als Hooft-ingelande, tegen den Requiranten, aengaende het Schep-rad, de wercking des selven, en d'ongelegentheit, waer door de Molenaer een weinigh meer als ordinaris moet oppassen, inbrachte 't geen volght.

I. *Dat het Schep-radt door 't maken is verbrod, vermits het niet bequaem is om de proef daer mede te doen.*

II. *Dat het te groot gemaakt is, en niet in de Molen gestelt kon worden.*

III. *Dat het niet sterk genoeg gemaakt is, vermits het geen ses weken gemalen hadde, oft daer was iets merckelijks aen gebroken.*

IV. *Dat*

IV. *Dat het soo kraekte in 't malen, dat men 't wel 200 roeden verre konde hooren, en, als men daerby stonde, malkander niet konde hooren spreken, oft 't moeste wel hard in d'ooren toegeroepen worden; 't welk tekens sijn, dat het in 't korte geheel breken moeste.*

V. *Als de Bak vol water staet, soo dat het Schep-rad ontrent vijf voeten diep in 't water hangt, kan de Molen van selve aen de gang niet komen; en als het niet diep in 't water hangt, maelt de Molen van self: 't welk een teken is, ja klaer bewijs, dat het Schep-rad niet licht, gelijk de Participanten voorgeven, maer swaer maelt, en onbequaem ten gebruik is.*

VI. *Ook looft het Schep-rad het water boven de As; en de Participanten hebben voorgegeven, dat het selve 't water beneden de As soude losen.*

VII. *Het Schep-rad heeft, in al de tijt dat het opgerecht is, weynigh oft geen water uytgemaeld: want ordinaris, met gemene winden, konde het selve geen meer swaerte uytmalen, als het twee oft dry vingeren schepte.*

VIII. *En, met wat minder winden, speelde het de meeste tijdt met sijn eigen water: daer van hy (Colijn) getuighde gesien te hebben, dat het Schep-rad scheen veel water uyt te losen, malende met een toegelaten Schot-deur.*

IX. *Datter op een Molen dry oft vier mannen moesten sijn, om 't Schep-rad aen de gang te helpen; en malende, moeste op de Schot-deur gepast sijn; also 't water by vingerbreeden ingelaten moest worden, oft de Molen konde niet malen; op de wang, op dat de Molen niet in brant liep; op de seylen, om te swichten, op dat de vluchten niet afwoeyen. En dan was 'er noch een klein Schot-deurje, en een wacht-deur, daer ook opgepast moest sijn; anders konde de Molen met het Schep-rad niet, sonder groot perykel van geheel onder de voet te raken, geregeert worden: Want,*

X. *Als maer een Molenaer op de Molen was, en dat in 't malen een onvoor siene storm opstonde, moeste die eene Man, by de Schot-deur staende, eerst de selve toelaten vallen; dan een klein Schot-deurt-*

D

deurt-

deurtje open, en de Wacht-deur toe doen; 't welke soo veel tijd wach nam, dat, eer hy by de Vang konde komen, de Molen in brant soude lopen, oft geheel onder de voet raken, vermits de Bak en 't Rad alsdan ledich en sonder water was.

XI. De Lant-meter heeft sijn acte, door eene der Participanten misleidinge en quade inductie, gepasseert: Ook was sijn getuigenis by de Hooft-ingelanden verwerpelyk, uyt oorsack by 't onvreden op hun was; om dat slylieden hem onbetaelt lieten voor een Caert, door ordre van de Penning-meeſter by hem gemackt.

XII. De Participanten beroemden hun, dat hunne Schep-raden in William Whelers geobtimeert Octroy begrepen, en sijn Invention niet verſtonden, en datter niets aen de Schep-raden was dat de sijnge geleek, als eenichsins de trek; dat sijnge Raden lichter maelden, en even swaer gingen oft se diep of ondiep in 't water maelden; en dat hy Wheler de Hooft-ingelanden geprefenteert hadde, sodanige Raden te verhandelen.

Hier op antwoorden de Participanten, dat alles wat M. Colijn tegens hun inbracht, aengaende dat het Schep-rad (van wegen de sterkte en veelheit van 't water uyt te malen) het accoord niet kan voldoen, omwaerheit is; en dat hy de ongelegentheit der Molenaers oppassen boven reden vergroot: Verfoekende,

Dat de Hooft-ingelanden worde opgeleit, het Schep-rad wederom op te rechten, en Contrahenten ieder een Lant-meter te kiezen, de welke de Proef op nemen, en daer van bewijs en rapport doen, aen Gecommitteerde by de Ed. Mog. Heeren van den Hove gestelt; en dat alsdan de tijt van 't proef malen soo kort genomen worde, als de Ed. Heeren Gecommitteerden gelieven sal. Ofte,

Dat de Hooft-ingelanden worde opgeleit, de Participanten de tijt van twaelf maenden, by 't accoord bedongen, onverhindert te laten malen, om de Proef te doen bliken voor al de Werelt.

Het gene Colijn inbrachte, aengaende,

1. Dat de Requiranten de gedaechde ter eerſter instantie niet ten Hove in recht mochten betrecken, vermits slylieden, Burgers en inwoonders van Amsterdam sijnge, eerſt voor die Magistraet, hun competente Rechters, behoorden geroepen te sijn.

2. Dat de Hooft-ingelanden by 't accoord niet verbonden waren te gedogen, dat het Schep-rad twaelf maenden in proef maelde.

3. Dat de Hooft-ingelanden, by 't nader accoord, vrye keur was gegeven, oft slylieden het accoord willen achtervolgen oft niet.

4. Dat het de Hooft-ingelanden niet klaer en seker was gebleken, dat het Schep-rad 't accoord voldede, maer 't contrary.

Beantwoorde der Participanten Advocaet, bewijſende

1. Dat de Naerder-Meir buiten Amsterdams Jurisdictie lagh, en dien volgens de gedaechde, in qualiteit als Hooft-ingelanden over saken de Meir aengaende, voor dese Magistraet niet wettelyk geciteert konden worden.

2. Dat de tijt van twaelf Maenden achter-een-volgende, na den dach der stellinge, in Proef te malen klaer en naekt in 't accoord is uytgedrukt, en niet anders, als met beider sijts bewilliging, verkort kan worden: so de Hooft-ingelanden deselve verdrietelyk was, moesten slylieden daer over met de Participanten veraccordeert, en wettelyk gehandelt hebben.

3. Dat de Participanten, by 't nader accoord, de Hooft-ingelanden wel een vrye keur hebben gegeven, wanneer henlieden de veelheit van 't water, en sterkte van 't Rad, na inhoud des accoorts, niet klaer en seker blijkt in de tijt van twaelf Maenden, oft slylieden alsdan, voor de selve prijs, en op de selve conditien, het accoord wilden achtervolgen oft niet; maer niet toegestaen, dat het oordeel soude staen aen de Hooft-ingelanden; veel min noch de macht om 't accoord te breken.

4. Dat soo lange het Schep-rad maelde, sonder breken oft merckelijke reparatie te behoeven, geen verschil, ten laste van 't selve, gemackt konde worden, over de veelheit van 't water, om dat de twaelf maenden eerſt moeten afgewacht sijn; en so de Hooft-ingelanden dan

eenigh ongenoegen sustineren, moeten slylieden andere reden geven, als te seggen, 't en blijkt ons niet; want terwijl slylieden by accoort verplicht sijn, met twee Heef-raden malende, yder $3\frac{1}{2}$, oft 4 voeten, en met een Heef-rat malende, van $2\frac{1}{2}$ tot 3 voeten hoogh, tegen het Schep-rat te malen: Soo volghet dat slylieden moeten meten en peilen, en blijk toomen, dat het Schep-rat 't accoord niet voldaan heeft.

Hier mede besloten de Requiranten hun tegen-bewijs, achtende den Ed. Heere Commissaris voor die tijt, en soo veel dese Comparitie vereyschte, voldaan te hebben; sijn Ed. achtervolgende 't appointment, stelde een middel voor, om ons te vereenigen; namentlijk, dat het Schep-rat wederom worde opgerecht, en 't oordeel vande veelheit van 't water gestelt aen twee onpartijdige; daer toe de Requiranten wel genegen waren: maer worde vande gedaeghe geheel afgeslagen. Dies scheidde de Comparitie sonder 't accorderen.

Aen de onpartijdige Leser.

DE oorzaak, waerom wy, met geen andere reden, al Colijns inbrengen tegen het Schep-rat, de wercking en gebruik des selven, beantwoort hebben; als te seggen dat hy onwaerheit sprak, &c. is, om dat wy, uyt kracht van ons accoord, het Schep-rat wederom verfoeken opgerecht te hebben; om alsdan met het selve Colijn, in sulke opgeraepte onwaerheden, te overtuigen; en haer Ed. Mog. het ongelijk, ons aengedaen, door het werk en sijn' werking, klaerder, als door reden, te bewijsen: Doch om voor een ieder te vertonen, dat wy stof, meer als genoegh, hebben, om Colijn, in sijn onwaerheit, door reden te wederleggen; stellen wy hier 't volgende Bewijs tot onse verantwoording.

I. Het tegendeel blijkt by de Proeven, beschreven pag. 9, 10, 14, en diergelycke wercking des Schep-rads, op andere dagen gedaen; daer van Colijn, Ian Claesz. en de Molenaer, genoeghsame kennis hebben.

Item,

Item, by aldien dit waerheit is, hadden de Hooft-ingelanden sulks de Participanten behooren aen te wijsen, ten tijde als het Schep-rat noch opgerecht en gangbaer was: insonderheit na den 22 Iulij, op welke dach de Participanten, door drie uyt hun, sich verklaerden tegen Ian Claesz. in de Naerder-Meir, dat sy lieden nu geresolveert en gereet waren, om in proef te malen tegen de Heef-raden, so dra wint en gelegentheit daer toe diende. Het welke hy aennam, sijn Heeren de Hooft-ingelanden, soo te Wtrecht, als Amsterdam, te adviseren.

II. Dese onwaerheit is te grof en bot, om te beantwoorden; daerom beroepen sich de Participanten, op de maet van de Molen, en Schep-rat.

III. In dese overtuight Colijn, nevens sijn welweten, en ons alder oogenschijn, des Lant-meters acte Pag. 14; soo dat hier geen verder bewijs noodigh is: maer om dat hy tot bewijs bybracht, dat in 't maken al eenige onsterkte bevonden was, sullen wy, dese aengaende, wat meerder seggen.

Ian Claesz. toonde den Participanten, eerst in 't maken, en daerna wederom in 't malen, eenige rechtdradige scheurtjes in twee oft drie korte kruissen van 't middel-stuk; doch verklaerde daer neven, dat deselve geheel geen onsterkte veroorsaken konden: wy verstonden 't ook, en verstaen 't noch soo, als blijkt: Want wy hebben, sonder de selve te repareren, hoewel 't licht om doen is, op den 31 Iulij de Molenaer belast, ons werk niet te ont sien, siet pag. 11: en daerna de Lant-meter op den 31 Augusti, in 't bysijn van de Molenaer, ordre gegeven, de Proef te nemen by alle winden; en soo de Molenaer de Malen niet ontsach, dat hy ook 't Schep-rat niet soude ontsien; maer 't selve, kondense, op ons verlof, in stucken malen: welke ordre wy niet gegeven souden hebben, hadden wy breken vermoed.

IV. Dat iets aen 't Schep-rat gekraekt heeft, tot teiken van onsterkte, sal nimmer bewesen worden nocht blycken; maer dat de endelinge schermen binnen in 't Rad, en de stucken aen het twaelf-

D 3

kant

NOTA.

de kant los-rakende, eenich geluit of geknor maken, door dien het Schep-rad een besloten lichaem is, is waer, en een eigenschap deser raden, wanneer de selve van binnen dicht en wel gemaect sijn.

Hadden de Hooft-ingelanden maer een woort gesproken, dat hen dit mishaegde, het soude door de Participanten meerendeels, want alle kan't niet, wechgenomen sijn: de veerheit en luituchtigheid van't gekraek, by Colijn begroot, is de stoffering van dese.

V. Hier betoont Colijn, dat hy hem selver niet hoort oft verstaet, oft soo lief-kooft, dat hy sich niet schaemt ongerijmt te spreken: Iongens van vijf oft ses jaer souden (alsmen haer vraechde, wat swaerder was, veel oft weinich water in't Rad? en oft het Rad, als't vijf voet diep door't water sleepte, even soo licht te bewegen was, als wanneer't maer een voet in't water raekte?) verstandiger antwoorden, als hy hier besluit. Derhalven sullen wy dit, als een belachelijk propooft, verby gaen, en wijsen de Leser, alsoo het diep door't water slepen onstaet uyt d'ongelegentheit van't proef malen aen de lange As, op Pag. 18, en ons volgende negende Antwoorde.

VI. Soo hier mede gemeent is het water, dat door de natheit van de schermen na-lekt, en soo boven de As uyt de losing druipt, heeft Colijn gelijk; maer soo hy quantiteit van water meent, spreekt hy tegen sijn eigen, en een ieders oogenschijn. Maer neemt, hy misste hier de waerheit niet; uyt wat kracht van't accoort souden de Hooft-ingelanden om dese oorsaek't Schep-rat wraken, terwijl het, nocht de sterkte, nocht de veelheit van't water aengaende, wrackbaer is.

VII. Het Schep-rat heeft van den 27 Junij tot den laetsten Augusti, tusschen veertich ende vijftich dagen, gemaect, in welke tijt geen stiller winden, 't sy doot-stilte, geweest konnen sijn, als op den 29 Junij, en ontrent de middach op den 31 Augusti, en toen maelde het Schep-rad soo veel meerder water uyt als een Heef-rad, als blijkt by de eerste proef, pag. 9, en des Lantmeters acte pag. 15; en met harder winden maelde het soo veel water uyt, als de tweede proef, en de derde door Ian Claesz genomen pag. 10. uyt welke on-

feil-

feilbare blijcken der wercking volcht; dat Colijn, soo hy geen vingeren lengte meent, voorbedacht de waerheit spaert.

VIII. Dat Colijn in der daet gesien soude hebben, dat het Schep-rat, by stille winden, schein veel water uyt te losen, malende met een toegelaten Schot-deur, strijt tegen de reden; 't is ook de eerste reis, dat wy't hebben gehoord: 't schijnt hy in dese iets wil seggen tegen het laegh hangen des Schep-rats; derhalven wijsen wy den Leser op pag. 18, alwaer wy bewesen hebben, wat behindering het hooge buiten-water, by dese gelegentheit van proef malen, aenbrengh: hoe buiten-spoors Colijn hier spreekt, sal't Schep-rat bewijsen, als't wederom opgerecht en gangbaer is.

IX. Al was dese poëtische uitbreiding waerheit, gelijcke niet is, en dat de Participanten, op haer eigen kosten, soo veel volk by de Molen moesten houden, soo lang het Schep-rat in proef maelde, soo hadden de Hooft-ingelanden daer op niets te seggen; vermits het buiten de Inventie, en een ongelegentheit is, dewelke niet voor kan vallen, als't Rat in de Molen hangt, siet pag. 18.

Hadde Colijn hier in met de Molenaer te rade gegaen, die soude hem wel onder-recht hebben.

Dat wanneer de Molen onder seil, en't water uit de Bak was, de selve Molen alsdan door een Man gemackelijck en wel geregeert konde worden; en tot een exempel bygebraght hebben, hoe hy op den 31 Augusti met de Participanten (sonder eenige swaricheit te moveeren, anders dan dat het, by winter avonden, kout en verdrietelijck soude sijn buiten de Molen op de schot-deur te passen) veraccordeert is, namentlijk:

Dat hy, geduerende de tijt, dat ons Schep-rat in proef soude malen, in alles goede sorge soude dragen, sodanigh dat de Participanten, en ook de Hooft-ingelanden geen oorsaek van misnoegen souden hebben.

Dat hy alle morgens met den dageraet, ten ware doot stilte het betette, de Molen onder seil brengen, en malen tot des avonts (hoe laet, daer van souden de Participanten hem naerder ordre geven) mits slylieden neven hem noch eenen souden aennemen, de welke hem de

E

Molen

Molen onder seyl en aende gang hielp, het welke sijn buerman gaern continueerde, met wie de Participanten accordeerden voor een gulden yder week.

En dat de Participanten hem voor het extraordinaris souden betalen in alle billijkheit.

Om 't aenstaende ongemak, by winter avonden, en quaet weder buiten de Molen op de schot-deur te passen, voor te komen, resolveerden wy te maken, dat de Molenaer de schot-deur binnen in de Molen, op sulcken plaets als hy begeerde, soo gemackelijk als buiten, soude op en toe doen.

X. De schot-deur soo gemaekt sijnde (en aengemerkt dat het kleine schot-deurtje niet so nootfaeklijk als gerieflijk is, om by hoog-buiten-water de Bak leegh te malen, en dat de wacht-deur van selve by hoogh-water toegaeet, derhalven buiten propoost hier aengeroert) seggen wy, dat een man gemackelijk, en met ongelijk veel minder gevaer van de Molen, als met een Heef-rat, de Molen aldus met een Schep-rat malende, regeeren kan:

En bewijfen 't aldus;

By ordinaris storm-winden kan de Molenaer soo veel water door de schot-deur in laten, als by tamelijke harde winden, by welke de wercken buiten perijckel gerekent worden: daer uit volghet, als by de seilen swicht na sulcken gelegenheit, dat de Molen en wercken, met een Schep-rat malende, by storm-winden geen meer last heeft, (het wercken aengaende,) als by goet weer, en dat sulx in 't water uit te malen geen hinder doet; vermits de Molen met een Schep-rat, met middelbare en stille winden, kan malen.

Daer ter contrarie:

De Molen, met een Heef-rat malende, al de swaerte en veelheit van 't water, de welke na kan volgen, moet uit wercken, en niet anders als door kracht van wint kan malen, als hy tegen drie voeten hoogh buiten-water aen moet, en also 't Heef-rat tegen sulcken hoogte met middelbare en stille winden weinig oft niet kan uitmalen, moet de Molenaer de harde winden te wacht nemen, en alsdan voor vol

la.

laten doorgaen, tot groote krencking van de molen en gaende werken.

Als een onvoorfiene storm, dwerl-wint oft donder-buy vermoed wort, hebben alle Molenaers 't gebruyck en ordre, geen Molen onder seyl te laten. Maer stelle, om Colijn te volgen, 't gebeurde:

Dan, seggen wy, heeft de Molenaer even veel tijt van doen, om by de vang te komen, 't sy dat een Schep-rad oft Heef-rad aen de Molen is. Daer op brengt Colijn dese swarigheid, de Molenaer verliest de tijt, om de Schot-deur toe te doen: neemt het is soo; volghet dan, dat in die tijt, sijnde so veel langer tijt als een kogel nyt iemants hant op d'aerde kan vallen, de Molen in brant sal lopen, oft onder voet raken? Hier op sal hy, buyten twijffel, neen seggen; Maer als de Schot-deur toe is, so maelt de Back en 't Rad leegh, en dan soude de Molen perijckel loopen. Daer op dient tot antwoord, dat de Molenaer eerder by de vang kan sijn, als 't Rad eens omgaet. Wy laten voorts die gene, de welke hun des verstaen, oordelen; oft een Molen, in die tijt, in de brant kan loopen, oft meerder perijckel heeft met een Schep-als Heef-rad. Voor ons, wy oordelen neen, en dat alle dese opgeraapte beswaernissen niet anders sijn, als sant in der onkundigen oogen gewurpen; te meer, alsoo Jan Claesz wel weet, en buiten twijffel sijne Meesters bericht heeft, dat het by sulcken voorval niet noodigh, maer tegens reden is, de Schot-deur toe te doen; want by harde winden is de vlucht meester van de swaerte, hoe veel water oock in het Rad staet.

XI. De Participant, by Colijn in dese aengeroert, verklaert in goeder geweten, dat hy tegen de Lant-meter geen woort gesproken heeft, om hem te mis-leiden; maer de schriftelijke instructie, en ordre, by de Participanten ingestelt, ten einde dat de Lantmeter soude weten, waer na hy hem te reguleren hadde, aen de selve overgelevert; en hout al het gene Colijn in dese, tot nadeel van sijn, en des Lant-meters eer, en goede naem, gesproken heeft, voor valsche calomnie: het welke Colijn tot sijnder tijt sal moeten verantwoorden.

XII. Dat dese Schep-raden Whelers inventie is, bekent Wheler

E 2

selve,

selve, als blijkt by d' Acte nyt het Schepen-boeck te Muyden, in dato den derden Augusti, in 't jaer 1649.

NOTA. Op 't gene Colijn, Wheler aengaende, inbrengt, worden de Participanten indachtigh, of 't wel waer mocht sijn, 't gene by mompelend gerucht in de maent Julii hun te voren quam, te weten, dat de Hoof-tingelanden wel behagen in d'Inventie hadden; maer actie souden soecken tegen de Participanten, om sich by andere gelegtheden van dese Inventie te dienen, &c.